

ועדת התרבות
של עיריית
ת"א

מוכח חסקינה

מגד שידמ שחק
לי לדים
בתל-אביב

370.9 (9)

חוק

002891-006

3709(9)

חסק
חסקינה, טובה

מגרשי משחק לילדים בת

@4258

מגרשי-משחק לילדים

— בת ל - א ב י ב —

קיץ, שנת תרפ"ז

ועדת התרבות
של עיריית
ת"א

המכללה לחינוך ע"ש לו נסקי

הספרייה

כיצד נתארגנו מגרשי־משחק לילדים בתל־אביב
בקיץ, שנת תרפ"ו.

סדור מגרשי־משחק לילדים איננו בא כפתרון לשאלת חוסר גני־ילדים ובתי־ספר. זוהי פעולה חנוכית מיוחדת, מדרגה נוספת על שדה החנוך התרבותי, צעד חדש בדרך הגשמת התכנית להשכלת העם, שעירית תל־אביב התחילה ללכת בה.

בכמה ארצות סודרו מגרשי־משחק בימי החופש, ובמקומות שונים גם במשך כל השנה, מתוך הצורך להרחיק את ילדי העיר, ביחוד את בני המשפחה העובדת, מההשפעה המזיקה של הרחוב ומהתנאים הקשים של הבית. המגרשים מכניסים את הילדים לסביבה חנוכית ותרבותית, מפתחים את גופם ואת נפשם ומכניסים אור ושמחה בחייהם.

וכאן, בארץ־ישראל העובדת, יש כמה וכמה דברים המחייבים את פתיחת המגרשים האלה; הגידול התמידי של הישוב על ידי העליה, המספר הקטן של מוסדות החנוך בהתאם לדרישת העם, וכמו כן מצב האשה העובדת, המפרנסת את משפחתה והעוסקת בצרכי הצבור — כל אלה מחייבים את הרחבת הרשת של מוסדות

289116

4258 פ"א

דפוס "השחר", תל־אביב.

החנוך בכלל וסדור מגרשי־משחק בפרט. שאלה זו צריכה לעמוד לפני מוסדותינו הצבוריים, הפרופסיונליים והחנוכיים, בכל תקופה. הנסיון בקיץ תרפ"ו מאפשר ליצור עוד חוליה אחת בשרשרת מוסדות החנוך ולהכניס מספר ילדים יותר גדול (ובהוצאות קטנות) לתוך השפעת החנוך העברי והתרבות העממית.

סדור מגרשי־משחק נותן את האפשרות, ביחוד בתנאי העיר, לנצל את הטבע בימי הקיץ: הים, ההרים, הגינות וכו'. ובמושבות—קל הדבר בהרבה להשיג את המטרה הזאת ויחד עם זה בהוצאות כוחות מנימליים. דרושה רק התאמצות מצד תושבי המקום. יש לחשוב, שהנסיון הראשון שנעשה בתל־אביב יעזור בהרבה לסדור מגרשים כאלה בכל הארץ. רעיון זה חדר כבר ללבות הצבור; עצם קיומם של המגרשים בתל־אביב במשך הקיץ, ההתענינות מצד הצבור והתועלת הרבה שהביאו המגרשים—הסירו את כל הפקפוקים והספקות בעצם הרעיון, וביחוד, באפשרות הוצאתו לפועל.

מטרת החוברת הזאת היא, לספר על הנסיון הראשון הזה שנעשה בארץ וליסייע על ידי כך לפתיחת המגרשים בעתיד. חומר לחוברת זו שמשו לי, בעיקר, הפרוטוקולים של הישיבות הפדגוגיות והאדמיניסטרטיביות, הדינים והחשובונות של העובדות במגרשים וכמו כן המשא והמתן עם העיריה, עם מוסדות ואנשים שונים.

החוסר המוחלט בגניילדים, המצב הקשה של האשה הנצרכת לחזור אחרי עבודה יומית, הילדים הקטנים המתגוללים ללא חנוך, טפול ושפה—כל אלה דרשו איוו פעולה שהיא להטבת

המצב הקשה שבו היו נתונים תושבי תל־אביב, ביחוד תושבי השכונות העניות.

באחת הישיבות של ועדת התרבות שעל־יד העיריה, בחודש אייר תרפ"ו, אחרי שילדים רבים נשאו בלי תקוה להכנס לגני־הילדים ולבית־הספר לעונת הקיץ, הצעתי להתחיל בפעולה חדשה בארץ—בסדור מגרשי־משחק לילדים. אמנם, כאמור, אין מגרש־הילדים בא למלא מקום של איזה מוסד שהוא אחר, שכן הוא מוסד חנוכי בפני עצמו, אשר עליו לתפוס את המקום החשוב ביותר בחנוך שמחוץ לבית־הספר. הפעם לא באה הצעתי זו אלא לצורך השעה, בהתחשב קודם־כל עם אותם הילדים שאין להם כלל וכלל מקלט והמשוללים כל חנוך וטפול. בטוחה הייתי גם בזה, שבעונת החופש ישמשו המגרשים גם לילדי בית־הספר, שגם הם זקוקים להם במאד־מאד.

עוד בישיבתם הראשונה התייחסו חברי ועדת התרבות בחיוב גמור להצעה זו והחליטו לפנות לוועד הפועל של העיריה, ולועדת הכספים. אחרי שיחות אחדות, ואחרי הגשת תכנית עם תקציב פחות או יותר מסוים, נתברר, שבסכום כסף קטן נפתור במדה מרובה את השאלה הזאת, ויחד עם זה יעשה נסיון לפעולה תרבותית חדשה, שתאפשר גם לעתיד לסדר במינימום של הוצאות מספר רב של ילדים הזקוקים לכך. אז הקציבה העיריה את הסכום העיקרי לסדור המגרשים—סך 150 ל"מ.—

בגשתי אל הוצאת הדבר לפועל ראיתי, שקודם־כל יש צורך להפנות את תשומת־לב הקהל הרחב בתל־אביב לערכם, מטרתם וסדורם של המגרשים. דבר זה נעשה ע"י מאמרים אחדים

בעתונות המקומית, ע"י הזמנת אנשים מסוגים שונים לעזרה בסדור, וכמובן—ע"י פתיחת המגרשים עצמם. אכן, קשה היתה ההכנה ונמשכה כחודש ימים. צריך היה לפנות למוסדות שונים ואנשים פרטיים, למצוא מקומות מתאימים לכך באזורים שונים של העיר, ליצור אורגן אדמיניסטרטיבי שידאג לכל הדברים הטכניים: הקמת סוכות, שלחנות, ספסלים ומכשירים שונים, להכין את כל הדרוש לעבודה במגרשים, להזמין פרסונל של מחנכות, לכוון, לארגן את פעולתן ועבודתן וכו'. ובכדי לעמוד על קושי העבודה יש לציין, שלא היה אף איש אחד חפשי לגמרי מכל עבודה אחרת בכדי שיוכל להתמסר כולו לעבודה זו.

מגרש ראשון. ברור היה למדי, שבראש וראשונה צריך לסדר, לכל הפחות, מגרש אחד על שפת־הים, מפאת תנאי האקלים המיוחדים, ומפאת המספר הרב של הילדים הנמצאים בקרבת הים. מגרש זה היה צריך להיות מרכז־המרכזים של כל המגרשים. אחרי חפוש שונים מצאנו מגרש גדול במקום נוח וטוב על חוף הים בקצה הרחוב יונה הנביא. אחרי משא ומתן עם ועד השכונה ועיריית תל־אביב קבלנו רשות להקים עליו סוכה גדולה. סוכת־עץ הוקמה—בעזרת המחלקה הטכנית של העירייה וכוסתה במחצלות. מדה 10 מטר על 20; יחד עם זה סודרו שלחנות וספסלים תקועים באדמה בשביל ילדים קטנים מצד אחד, ובשביל ילדים יותר גדולים מצד שני—אצטבאות וקולבים.

מגרש שני היה בשדרות רוטשילד, בחלק המוקדש לילדים, שהעירייה מסרה לרשותנו. המקום הוא מרכז לכל חלקי העיר, ויפה הוא, אך קטן וצר ביותר וגם קרוב מדי לשכנים אשר

מסביב ולקהל העובר ושב. רק באין ברירה אחרת השתמשנו בו. מגרש שלישי. מקום מתאים ביותר מצאנו בגן התערוכה, מפאת היותו קרוב לשכונות הרחוקות והזקוקות ביותר: נוה־שאנן, שכונת עגלונים, רמת השרון, שכונת צלנוב וכו'. מנהל התערוכה מר גרדון מסר לנו את החלק הדרומי של הגן עם ביתנים אחדים, כסאות ושלחנות לפי הדרוש (אם כי גדולים ביותר), חלק ממשלת הפרחים, ביתן סגור עם ארון לשמירת המכשירים, ביבר חיות, בית־כסא וכו'. יחס טוב בהחלט והבנה טובה פגשונו מצדו ומצד יתר חברי ההנהלה והפקידים במשך כל זמן קיומו של המגרש. עוד מגרש היה צריך להפתח במרכז בעלי מלאכה ג' על מגרש הצופים בשביל המרכז, שכונת שפק והסביבה. אחרי משא ומתן ממושך עם ועד השכונה והנהלת הצופים התברר, שאין הועד יכול להשתתף בסדור הסוכה, ומהתקציב שלנו לא היתה כל אפשרות להוציא סכומי כסף על בנינים.

בכל המגרשים הנ"ל היו שתי משמרות. משמרת בוקר, על פי רוב לילדים קטנים משעה 8 עד 12, ומשמרת אחה"צ משעה 3 עד 6, שאז היו המגרשים פתוחים לילדים יותר גדולים. בשיבה הראשונה של הפרסונל אורגנו שתי ועדות, פדגוגית ואדמיניסטרטיבית ודובר על תפקידיהן העקריים של שתיהן. מפני התקציב המצומצם הוחלט לסדר אוסף חפצים, מכשירים וצעצועים ולפנות לשם זה לאנשים פרטיים, לבעלי חנויות, למוסדות ולבתי־מלאכה. מכיון שעבודה זו לא היתה אינטנסיבית ביותר, גם התוצאות לא היו מזהירות. בכל זאת עלה בידי הועדה לאסוף מספר ידוע של צעצועים (קלי ערך), ספרים, גיר, קרטון (מבתי־דפוס) קוביות

(מנגריה „דרור“) שעונניות וממתקים (מ„המשביר“) עצי נוי ליפוי המגרשים (מבית-הספר במקוה-ישראל וממשלת העיריה), ודברים שונים מגן ילדים א'. על הועדה הזאת היה גם להשתדל ביצירת קרן למלוי הסכום שנתן מהעיריה, כדי שנוכל לקיים את המגרשים עד ראשית שנת הלמודים. למטרה זו סודר באמצע הקיץ נשף פרץ א' ע"י ה„אהל“. אחרי כן סודר קונצרט לילדים בבית-הספר „שולמית“ בשביל ילדי המגרשים והגנים, שמטרתו היתה גם חנוכית. באחת הישיבות המשותפות של שתי הועדות הנ"ל הוחלט לאסוף בין הורי הילדים בשעת ההרשמה תרומות בסכומים פעוטים, מכיון שהמגרשים היו מטעם העיריה בלי כל תשלום. לא כל ההורים התיחסו לזה בהבנה הדרושה, וקשה היה לאסוף את התרומות, ביחוד במגרשים הפתוחים, משום שרוב הילדים באו בלי ההורים. בישיבות הועדה הפדגוגית דובר על קבלת הילדים (סדור גליון שאלות), על הסברת הרעיון להורים בזמן ההרשמה ועל עזרתם בתרומות ובמתנות. כמו כן דובר על חומר המכשירים ותועלתם. הושם לב על הצורך לשמור על הגדולים שלא יכנסו אל המגרשים, להסביר לאמהות ולאומנות לבלי תפוס מקום עם עגלותיהן בתוך המגרשים. המלחמה עם הקהל היתה די קשה ורק באמצעים שונים עלה בידינו להכניעו לדרישותינו. הועדה האדמיניסטרטיבית, שחבריה התחלפו מזמן לזמן, עבדה כמעט כל הזמן בקונטקט עם הועדה הפדגוגית.

שררות רוטשילד

מגרש בקר

תנאי העבודה במגרשים

תנאי העבודה השונים בכל מגרש ומגרש נתנו גון מיוחד לכל אחד מהם. ביחוד חשוב היה במובן זה המקום של המגרש, מספר הילדים המבקרים, מספר העובדות בכל מגרש והשירותים המיוחדים לצרכי העבודה. בס"ה סודרו בתל-אביב ששה מגרשי-משחק לילדים בשלשה מקומות שונים; מספר הילדים שבקרו את כל המגרשים הגיע עד 400 בגיל שהוא מ 4 עד 11 שנה.

המגרשים לפי המקומות:

בשדרות רוטשילד (רחוב הרצל) במרכז העיר 2 מגרשים:
בוקר ואחה"צ.

בגן התערוכה (רחוב יפו) בקרבת השכונות נוה-שאנן, שכונת העגלונים, הקורדים והקוקוים-2 מגרשי-בוקר.
על שפת-הים (רחוב יונה הנביא) בקרבת גאולה, כרם התימנים, תל-נורדוי, נוה-שלום-2 מגרשים: בוקר ואחה"צ.
כל המגרשים האלה היו מאורגנים אך ורק מטעם עיריית תל-אביב ולא בהשתתפות איוזו שכונה שהיא. העזרה מצד מוסדות ואנשים פרטיים היתה לטובת כל המגרשים.

מצב המגרשים לפי מקומותיהם

המגרשים נמצאו בתנאים שונים ובמובן ידוע גם מקריים. על שפת־הים, בסוכה הגדולה שנבנתה למטרה זו, היו תנאי העבודה נוחים, קלים ומבריאים בהחלט גם לילדים וגם לעובדות, וחום הקיץ לא היה מורגש לגמרי במשך כל הזמן.

המגרש בשדרות רוטשילד עם העצים והפרחים, ברכת־החול, הספסלים, בצירוף הסוכה שהוקמה לשם כך, עשה רושם של פארק יפה, ביחוד בשעות הבוקר. לא כן אחר־הצהרים, שהחום היה מכביד בהרבה על מצב הרוח והרעש מהרחוב המרכזי הפריע בהרבה לעבודה.

בתנאים מיוחדים במינם נמצא המגרש בגן־התערוכה; מקום שקט מובדל מה"עולם" ויחד עם זה קרוב לכל השכונות הזקוקות לו ביותר; גן כולו ירק, פרחים, ברכת־מים עם מזרקה, ברבורים, ברוזים, ביבר עם חיות (אמנם מעטות), כלובים עם תוכי בתוכם, משתלת פרחים, ביתנים שונים, ספסלים רבים ובמה גדולה (מקום טוב למשחקים), בית־כסא מסודר, כל זה היה נוח, יפה ומועיל לילדים.

דירות ע"י המגרשים לא היו; מצב האקלים שבארץ עושה את שאלת הדירה ללא הכרחית ביותר; סוכות מסודרות משמשות מחסה מפני השמש (במקום שאין עצים גדולים), מקום למכשירים וגם מקום לעבודה וארוחה. בשני המגרשים (שדרות רוטשילד שופת־הים) השתמשנו בחצרות השכנים הכי קרובים

למגרש לשם החזקת המכשירים ושמירתם בשעות שהמגרש היה סגור (בארגזים ובסלים מיוחדים, סגורים).

קשה היה לסדר את ענין בית־הכסא. הילדים השתמשו בבתים הקרובים שילדיהם בקרו את המגרשים. גם מים רתוחים לשתייה קבלו בשדרות אצל השכנים ועל שפת־הים – מהנהלת ה"קזינו". כל זה עלה, אמנם, לא על נקלה. מים להרבצת האדמה והחול ולרחיצת הידים לקחו הילדים במשפכים מברוי החצרות אשר מסביב ופעם ביום (בבוקר) היה גנן העיריה משקה באופן יסודי את השדרות ומרביץ את החול. תמונה אחרת היתה במגרש של גן־התערוכה. ביתנים אחדים היו נתונים מאת ההנהלה לרשות הילדים. ביתן אחד סגור עם ארון, שלחן וכסא בשביל שמירת המכשירים; מים רתוחים היו מקבלים מבעל המזנון. מים להשקאה היו בברזים הקרובים – בגנה; לרחיצת ידים – בביתן מיוחד עם ברזים וקערות מיוחדות, וגם בית־כסא מיוחד מסודר עם מים ברשות המגרש.

במובן זה היה המגרש הזה הכי מסודר. מטבחים מיוחדים לא היו, מכיון שגם ארוחה מבושלה לא היתה; בשביל הארוחה הרגילה של הילדים, פעם אחת בבוקר, סודרו ארונות מיוחדים מארגזים וסלים גדולים.

הרהיטים והמכשירים

רהיטים מיוחדים אינדיוידואליים לילדים לא היו. במגרש שעל שפת־הים היו ספסלים ושלחנות תקועים כאדמה בצורה נוחה לילדים

בגיל רך, בשביל ילדים יותר גדולים (מבתי-ספר) - שלחנות וספסלים יותר גבוהים.

בשדרות רוטשילד: לדאבוננו עבר זמן רב על סדור הסוכה; בתוכה היו מסודרים שלחנות וספסלים נמוכים, אשר קבוצה אחת של ילדים יכלה תמיד להשתמש בהם בשביל כל מיני עבודה, אוכל, תזמורת, קריאה וכו'; ספסלים אחדים ארוכים וגדולים תקועים באדמה היו שם מקודם בשטח של כל הגנה. היתה גם חלקלקה, אשר נתנה במתנה למגרש. פחים בשביל אשפה היו מסודרים בתוך רשת ברזל (ג"כ תקועים). את הברכה במרכז הגנה מלאנו חול נקי במקום מים למשחקיהם של הילדים, ומומן לזמן היו מוסיפים חול חדש.

בגן התערוכה היה מצב הרהיטים בהרבה גרוע; רק שרפרפים אחדים נקנו וכל השלחנות והספסלים נעשו באופן פרוביזורי ע"י הגננות עצמן מארגזים וקרשים, אך הילדים השתמשו בהם בעיקר רק בזמן הארוחה.

בכל המגרשים היו מחצלות גדולות מקש במדה מספקת. חמרי עבודה: מחטים, חוטים, קרטון, דבק, מכחולים, אולר, מחדדים, רפיה, חומר לכיור, ניר, עפרונות מגוונים ובלתי מגוונים, מספרים (במדה פחותה, במגרשים אחרים הביאו הילדים מספרים מהבית), כלי נגרים ושברי-עץ שונים (ביחוד עסקו הרבה בעבודה זו במגרש שבגן התערוכה); קוביות למשחקי הילדים; משפכים, כדים מחומר בשביל מים, מטאטאים (במדה מספקת), מגבות ומפיות מאשר הביאו הילדים, שעוניות (בזמן הראשון היו משתמשים בניר במקומן); תמונות וספרים. המכשירים

גן התערוכה

והצעצועים היו מחולקים בזמן הראשון באופן פרופורציונלי לכל המגרשים ממחסן אחד כללי, אשר מקומו היה בגן-הילדים א'. ואלה הם המכשירים בכל המגרשים: מכשירי חול, כדורים גדולים וקטנים, מקפצות, חשוקים, עגלות-חול, מריצות, בובות שונות (גם בובות לתיאטרון, כמו קוף, חתול, ליצן וכו'), דליים קטנים וגדולים, סוסי עץ, אתים ומגובים; ק ג ל י, לוטו (תמונות, מספרים) דומינו, סינימה, משקפת, תוף, פעמונים; גרמופון לילדים (אחד משותף לכל המגרשים) קונצרטינה של אחד העובדים במגרש; השתמשו גם בקונצרטינה של גן-ילדים א'. המכשירים האלה, ביחוד כדורים, מקפצות, סוסים, מפאת מחירם הרב, היו במדה פחותה למדי, לעומת הדרישה מצד הילדים. חומר רב לעבודה הכניסו הצדפים במגרש שעל שפת-הים (שרשרות, ספירה, הדבקה וכו').

זמן קיומם של המגרשים

המגרשים בגן-התערוכה ובשדרות רוטשילד נפתחו בראשית חודש סיון תרפ"ז, ובעוד ימים אחדים (מפאת האחור בגמר הסוכה) גם על שפת-הים ונסגרו בחצי חודש תשרי, שנת תרפ"ז. המגרש בגן-התערוכה נסגר זמן-מה לפני זה, כי הנהלת התערוכה דרשה לפנות את המקום בשביל סדור התערוכה. יתר שני המגרשים נסגרו ג"כ שבועים לפני הזמן הקבוע מראש, מפני חוסר אמצעים וגם מפני מצב רוח מיוחד (החגים, הכנות למוסדות החנוך הקימים, חפוש עבודה מצד העובדים במגרשים וכו').

הילדים

המספר הכללי בכל המגרשים הגיע עד 400 ילד ובאופן ממוצע 67 ילד בכל מגרש. בנוגע לגיל: במגרשי-הבוקר היה הגיל השכיח ביותר של 3 עד 5 שנים, אחוז קטן של 5-6; אחוז עוד יותר קטן למטה מ-3. ובמגרש התערוכה גם אחוז קטן בגיל שלמעלה מ-6 שנים. בשני המגרשים הפתוחים שלאחר הצהריים היו ילדים בגיל שלפני בית-הספר, מגני-הילדים וממכינות א, ב, ג' וגם ילדים רבים מהמחלקות הנמוכות. באופן כללי— בגיל המתחיל מ-3 וחצי עד 11-12 שנה. במגרש שעל שפת-הים היו, מלבד ילדים מחוסרי גן-ילדים ובית-ספר, (ביחוד בימי החופש) גם הרבה ילדים מה"תלמוד-תורה", מ"תחכמוני", מביה"ס "תלפיות", "תל-נורדוי", ביה"ס "לדוגמה", אחוז קטן מביה"ס לבנות, מהגמנסיה ומביה"ס "אליאנס".

קבלת הילדים סודרה בעיקר ע"י הרשמה מוקדמת למגרשי בוקר ונמשכה גם אחרי פתיחתם. במגרשים הפתוחים היתה קבלת התלמידים בחלקה הקטן לפי הרשמה מוקדמת, ובעיקר לפי הרשמה יום-יומית על המגרש. ע"ד המצב הסוציאלי של הילדים לא בכל דו"ח ישנם מספרים מדויקים. ההורים הם על פי רוב חנונים, בעלי מלאכה, פועלים-עובדים ופועלים מחוסרי עבודה. מספרים מדויקים ישנם רק בדו"ח של מגרש התערוכה, שמספר הילדים בו היה 108.

טבלה א'—הגיל וידיעת השפה

ילדים	ילדות	גיל 4 ש	גיל 5 ש	גיל 6 ש	את השפה יודעים	אינם יודעים
54	54	41	36	31	32	76

טבלה ב'—הילדים לפי ארץ מולדתם

פולין	ארץ ארץ	פלמיני	רוסיה	יו	קרקו	בלגיה	רומניה	גרמניה	אנגליה	מצרים	פולין
18	39	18	8	10	3	3	3	2	4	2	1

טבלה ג'—הילדים לפי מקצוע הוריהם

מקצועיים	פועלים	רוכלים	עגלונים	סוחרים	עובדים	מחוסרי עבודה
64	26	5	11	2	87	21

במגרשי אחה"צ לא היו ילדים קבועים ומספרם היה משתנה כמעט בכל יום. (הסבות: הכנת שעורים בבית בשביל בית-הספר, מחלות עינים, נסיעות, חלוף הדירות וכו') אך בכל המגרשים, מלבד גן-התערוכה, היה מספר הילדים הרבה יותר מאשר חשבנו וקבענו מראש; הנה למשל במגרש של שדרות רוטשילד קבענו 80 ילד והגיעו במשך הזמן עד למעלה ממאתים.

שאלת הפרסונל היתה די קשה, היות וזה הנסיון הראשון לסדר מגרשי-משחק בארץ. בתור הראשון הוזמנו רק גננות כאלה שעבדו כבר בחו"ל במגרשים; בתור שני באו גננות שאמנם טרם עבדו במגרשי משחק, אך התעניינו בהם ורצו לנסות את כוחן בעבודה זו. הראשונות היו בשכר ועבדו כל אחת רק במשמרת אחת והשניות-מתנדבות, אך מפני מצבן החמרי הקשה קבלו גם הן חצי המשכורת במשך שני החדשים האחרונים. בס"ה עבדו במשך כל הזמן בחלופים 19 גננות (ביניהן גם מורה אחד).

באופן ממוצע נחשבו 20 ילד על כל אחת.

בשדרות רוטשילד-בבוקר	-	-	-	-	-	3	עובדים
"	"	-	-	-	-	6	עבדו בחלופים
"	על שפת-הים-בבוקר	-	-	-	-	3	"
"	"	-	-	-	-	3	"
"	בגן-התערוכה	-	-	-	-	4	"

מלבד אחדות מהמתנדבות עבדו כמעט כולן באופן קבוע מתחילה עד הסוף באותם המגרשים. מסבות שונות יצאה אחת מהעובדות אחרי חודש וחצי של עבודה (תלמידת הסמינר), אחרי שבועים יצאה שניה. חודש וחצי לפני סגירת המגרשים יצאו עוד שתי גננות. העובדות היוצאות היו בעיקר מהמגרש שדרות רוטשילד אחה"צ; אחת החליפה את

מקום עבודתה: משדרות רוטשילד-בוקר למגרש שעל שפת-הים-בוקר.

במשך כל זמן קיומם של המגרשים עזרה בהרבה הועדה האדמיניסטרטיבית, שכמעט כל העבודה הטכנית, ארגון, סדור והדרכה, היתה מוטלת עליה. עזרה נכרת מאד נתנה במגרש שדרות רוטשילד (אחה"צ) ע"י 4 צופים סדרנים שתפקידם היה לשמור על הסדר בשדרות, לא לתת לקהל גדולים וקטנים להכנס למגרש.

רופאים קבועים לא היו; פעמים אחדות בקר את המגרשים רופא מטעם עיריית ת"א ופעם אחת-רופא "הדסה". לא כל העובדים הבינו את הערך הצבורי של המגרשים, אם כי הרבינו לדבר על זה בישיבות הפדגוגיות, לא כולם הראו מרץ, איניציאטיבה והבנת עצם העבודה במגרשים.

שעות העבודה

במגרשי הבוקר עבדו משעה 8 עד 12 ובמגרשי אחה"צ עבדו משעה 3 עד 6, ובחדש האחרון, מפני החום, עבדו משעה 3 1/2 עד 6 1/2.

הגנה על מצב הבריאות

שאלת מצב הבריאות בכלל ובזמן האחרון בפרט תופשת מקום חשוב בחוגי המחנכים והרופאים. המצב האיכותי הקשה העובר כעת על הרבה משפחות בת"א דורש, כמובן, תשומת לב מיוחדת להגנת בריאות הילדים, אשר בזמן האחרון ירדה מחוסר כלכלה טובה ותנאי החיים בבית.

המכללה לחינוך ע"ש לו נסקי

ה ס פ ר י ה

השאלה הזאת מצאה לה פתרון ידוע בגני-הילדים, אשר שם נותנים לילדים ארוחת-בוקר מבושלת, שמן דגים, ושמים לב לרפוי העינים והראש ע"י רופאי "הדסה" - אבל קשה היה לסדר באופן שיטתי את ההגנה על מצב בריאות הילדים במגרשים.

עצם הדבר שהילדים היו נמצאים שם רק 3-4 שעות, חוסר תנאים המתאימים לאכילה, שנה, מנוחה ורחיצה-לא נתנו את האפשרות לתשומת-לב מיוחדת למצב בריאותם של הילדים. במקומות אחדים הזקוקים לכך ביותר (גן-התערוכה) עשו במובן זה יותר, ביתר המגרשים-פחות.

סדר היום

שונה היה הסדר במגרשי-בוקר ובמגרשי-אחה"צ. בראשונים היו הילדים מתאספים עוד לפני 8 בבוקר; משחקים בעיקר בחול במקפצות, כדורים, בונים מקוביות, עובדים בנגרות וכו' משקים את העצים, העציצים, הערוגות (בגן-התערוכה). בין 9^{1/2}-10^{1/2} ארוחת-בוקר, לפני זה רחיצת ידים, עריכת שלחנות לאכילה, סדור ורחיצת כלים. מפני חוסר מקום וכלים, אכלו קבוצות-קבוצות. בזמן שקבוצה אחת אכלה - השניה שחקה, עבדה, שמעה ספורים, טילה וכו' במקום אחר. (במגרש שעל שפת-הים אכלו על פי רוב שתי קבוצות בבת אחת). אחרי הארוחה-סדור חשלחנות, הכלים; משחקים, מלאכת-יד, טיולים, שיחות, ספורים, סינימה וכו'. ב 12

ארוחת בקר

גן התערוכה

בצהרים הלכו הילדים הביתה. במגרשי־הצהרים לא תפשה הארוחה כלל מקום, מפני שזה היה אחרי ארוחת־הצהרים. וילדים בודדים היו אוכלים ע"י השלחנות או על המחצלות והספסלים. במגרש שעל שפת־הים נסו גם לאכול באופן משותף, כנראה, מפני ששם היה התאבון יותר גדול (בשל מזג האויר) והרבה מהם היו מביאים אוכל.

הילדים שחקו בעיקר במשחקים שקטים (לוטו, קגלי) שמעו וספרו ספורים, שחקו במשחקי תנועה, צירו, כירו, עסקו במלאכת יד, טילו, הכינו שעורים (תלמידי בתי־הספר) וכו'. האכילה במגרשים, כמו שאמרתי, היתה שונה בשני סוגי המגרשים. מטרת האכילה, מלבד המזון עצמו, היתה גם לפתח בילדים את החוש החברותי, ללמוד לאכל יפה, באופן מסודר, לשבת כהוגן, לנגב את הפה והידים, להרגיל לסדר ולנקיון, להנהיג השגחה תורנית וכו'. כל זה אפשר לפתח בילדים ע"י אכילה משותפת, אך חבל מאד שאי אפשר היה לסדר ארוחה מבושלת וצריך היה להסתפק בכל מה שהילדים היו מביאים מביתם, וכאן, מובן, ראינו את כל החסרונות של אוכל זה: לחם, ביצה, חלבה, גבינה, עגבניות, צנון, תאנים, שקדים, סכריות וכו' היו מביאים לא תמיד בנדר נקי, במפית נקיה, או בסלים. מובן שגם האוכל הזה היה שונה בכל המגרשים. במגרש שעל שפת־הים היה יותר טוב ובמגרש שדרות רוטשילד עוד יותר טוב, אך עצם הדבר, שצריך היה להביא את האוכל—כבר אינו מספק את התועלת החנוכית והגופנית ביחד. בכל המגרשים היו הילדים מביאים גם משקאות: חלב, טה, קקאו קר וכו'.

כדי שהדברים האלה יעשו הרגל לילד. רחיצת ידים לפני האכילה, אחרי עבודת כיור ועוד במקרים ידועים, שמוש הילדים במטפחות-אף, במפיות, גזיזת הצפרנים, השגחה על הסדר בתלבשות, ובמגרשים אחדים (גן-התערוכה) גזיזת השערות וכו'. כל זה השפיע מאד על הילדים ונעשה בשבילם הרגל. מובן שאפשר היה לעשות עוד יותר, אך התנאים הטכניים של המגרשים לא הרשו הרבה וצריך היה להסתפק במועט זה.

השמוש באויר ובשמש

מובן, שכאן בא"י היה אויר ושמש במדה מספקת, אך לא בכל המגרשים אפשר היה להשתמש בהם בתועלת שוה. במגרש של גן-התערוכה גם האויר וגם השמש השפיעו על הילדים במובן הכי טוב ולא סבלו לגמרי מהחום, משום שהיו להם ביתנים, במה, וגם הגן כולו הפיץ ריח טוב של פרחים, עצים ועשבים, שתמיד היו תחת השגחת גנן. מעט מאד הרגישו הילדים את החום גם בשדרות רוטשילד בבוקר; במקומות שונים נמצאים שם עצים די מצילים; כל הגנה הושקתה ונוקתה ע"י גנן ופועל מקבוצת הנקיון של העירייה ובזמן שהסוכה היתה מוכנה, הוטב המצב עוד יותר. מצב יותר רע במובן זה היה מורגש בשדרות רוטשילד אחה"צ. החום בשעות 1-3 היה חזק למדי, מספר הילדים היה הרבה יותר גדול; מסביב לגדר צבאו תמיד אנשים רבים, הרבצה מסודרת לא היתה, מפני שהתקציב לא הרשה זאת. אך כעבור זמן קצר היו הילדים

במשך שני החדשים האחרונים השגנו חלב באופן פרטי בשביל כל ילדי מגרש התערוכה, והכיננו קקאו בדירתה הפרטית של הגננת. מובן, שזה שנה לגמרי את ערך הארוחה בכל. חשבנו לסדר ארוחה משותפת גם מאותם הדברים שהילדים מביאים, אך הדבר לא יצא לפועל, גם קשה באמת הדבר וגם לא היתה ההתאמצות הדרושה, למרות חשיבות הדבר, כפי שדברנו לא פעם בישיבות הפדגוגיות.

בכל המגרשים היו מים רתוחים לשתיה.

מהילדים דרשו להביא מפיות, מגבות, סלים, צלחות, אך לא כולם הביאו. חלק מהכלים נתן גן ילדים א' ובסוף הזמן הרבו גם הילדים להביא יותר משלהם. בזמן הראשון השתמשו במפיות ניר, וגם על השלחנות פרשו ניר במקום שעוניה, אך כעבור זמן השגנו גם שעוניות, סודרו מארגזים ארוגות עם וילונים בשביל הכלים; קערה לרחיצת כלים, סלים לניר, לקליפות, לשירי האכילה וכו'. האכילה באויר הצח ונקי כאלו קפדה על כל המגרעות שהיו בסודר האוכל-הרבה מהילדים הגדולים היו מביאים אחרי הצהריים בעיקר: פירות, עוגות, לחם וחמאה וכו', אבל לא אכלו כולם בזמן אחד ובאופן משותף, מפני שלא כולם היו באים בזמן קבוע; בכל זאת, עד כמה שאפשר, הושם לב לזה, שהילדים ישבו ויאכלו על המחצלות, על הספסלים ואח"כ בסוכה ע"י השלחנות-ושלא ישליכו קליפות, חתיכות וכו' וישמרו על הנקיון.

פתוח הרגלים היגיניים

עד כמה שאפשר שמו לב למצב ההיגיני של הילדים

מרביצים את הגנה ע"י משפכים במי ליזול פעמים אחדות במשך שלש השעות שהיו נמצאים שם והמצב הוטב בהרבה. תמונה אחרת לגמרי היתה במגרש שעל שפת־הים. השמש לא להטה, האבק לא עלה למעלה, הסוכה עמדה על החול וגם את החול הרביצו פעמים אחדות ביום במי ליזול. התיאבון לאכילה היה טוב מאד, הראש לא כאב, עיפות לא היתה מורגשת והאוויר צח ונקי. ונכון אמר אחד הרופאים „זהו סנטוריום ממש“.

בקורת רפואית ומחלות הילדים

כמעט כל הילדים (מלבד בשדרות רוטשילד, אה"צ) לפני בואם למגרשים (ובזמן ההרשמה) הביאו פתקאות של רופאים שאין להם מחלות מתדבקות והם יכולים לבקר במגרשים. (רבים מהילדים שנרשמו בגן־התערוכה לא באו באמת זמן רב למגרש עד שנרפאו) בעיקר חשוב היה לשמור את הילדים ממחלות העינים הנפוצות כל כך בקיץ בעיר, וממחלות העור. השגחת הרופא לא היתה קבועה. העובדות במגרשים היו שולחות את הילדים הוקוקים לזה „הדסה“, ל„קופת־חולים“ וגם לרופאים פרטיים שהציעו את עזרתם, וכעבור זמן ידוע היתה השגחה זו מסודרת ע"י רופא העירייה ד"ר ל. שהיה בא לעתים קרובות לבדוק את הילדים. המצב הרע ביותר היה במגרש שבגן־התערוכה, מפני שהילדים נמצאים בביתם בתנאים אנטי־סניטריים בהחלט. ביתר המגרשים היה מצב הבריאות די טוב. בכל המגרשים היו מוכנים תמיד: צמר־גפן, תחבשות, יוד וכו' בשביל עזרה ראשונה. האחוז הכי־גדול של מחלות הילדים היה: מחלות העינים,

דיזנטריה ומחלות העור. רק מקרים בודדים היו של מחלות אחרות.

מובן שהעזרה המדיצינית לא היתה די מספיקה מפאת התנאים הקשים שבהם נמצאו המגרשים.

ארגון חיי הילדים

המטרה המרכזית במגרשים היתה לארגן את חיי הילדים שם, לתת להם צורה ידועה, להכניס בהם תוכן ידוע. כל זה התבטא במשחקים מאורגנים וחפשיים, בעבודה, בטיולים, בשיחות וספורים, בהגיגות וכו'. דו"ח של העובדות אינו נותן תמונה שלמה של התפתחות הדרגתית בארגון זה, אך מבליט את המומנטים המיוחדים מחיי הילדים שם ואת התוצאות לפי השערתי.

העבודה תפשה מקום חשוב במגרשים. הילדים השגיהו על הנקיון והסדר בבואם, בזמן המצאם שם, וביחוד לפני לכתם הביתה; אספו נירות, קלפות, עשבים וכו', הרביצו במי ליזול את האדמה ואת החול ששחקו בו, השקו את הפרחים (בגן־התערוכה ועל שפת־הים) ואת הערוגות; היו מביאים ומשיבים למחסן את המכשירים והצעצועים; במגרשים שבהם היתה ארוחת־בוקר—ערכו שלחנות, רחצו כלים, סדרו אחרי האכילה; הגדולים עזרו גם בשמירה על יד השערי. בתור עבודה ממין אחר אפשר לסמן את הכנת הערוגות לפרחים, למתפשים (גן־התערוכה); הילדים זרעו, שתלו, השקו. בכל המגרשים היתה תורנות לפי הצורך: לגנה, לנקיון, לצעצועים, לארוחת־בוקר ולהרכבה; עפ"י היו התורנים מתנדבים

ברצונם הם. וכאן צריך להגיד שלא תמיד זה טוב, ביחוד בין ילדים גדולים. הם צריכים להרגיש בתורנות חובה, בלי זה היו מקרים של נצול על ידי ילדים עצמם, ולא כלם השתתפו במדה שוה בתורנות.

כדאי היה לסדר במגרשים שלאחר-הצהרים גם ועדות שונות מהילדים עצמם, כגון: ועדת הצעצועים, ועדת הנקיון וכו'; זה מחייב את הילדים להיות אחראים ביותר ומעורר ענין רב וגם מביא תועלת להם ולעצם העבודה בוועדות הנ"ל. הועדות האלה היו רק בין העובדות-הגננות בתורנות של הילדים. לעתים קרובות היו שיחות שונות עם הילדים על סדר ונקיון, על תורנות ותפקידיה, על המצב הסניטרי במגרש, על שמירת המכשירים והצעצועים וכו'. לתורנים היו סמנים מיוחדים: סרטים, ניר צבעוני. לא כל הילדים היו ממלאים את התורנות ברצון; אמנם בימים הראשונים היה רצון אצל כולם להיות תורנים אך בסוף העונה מלאו רק מעטים את התפקיד הזה במסירות ואחריות הדרושה.

מלאכת-יד. הציור תפס מקום בכל המגרשים, ציירו בעפרונות צבעוניים ופשוטים, לפעמים גם בצבע מים; הציור היה בעיקר חפשי, מציורי הסביבה. לא כן הכיור, שתפס מקום מעט לרגלי התנאים הקשים: חוסר שלחנות, לוחות, ברזים מסודרים וכו'. מלבד אלה התעסקו הילדים ברפיה, חול, גזירה והדבקה, תפירה ונגרות. זו האחרונה תפשה מקום בכל המגרשים, מלבד במגרש השדרות אה"צ, ובמדה מרובה התעסקו בעבודה זו בגן-התערוכה, כי השגנו הרבה גזרי-עץ אצל הנגרים הקרובים.

משחקים. הנקודה המרכזית בכל המגרשים היו המשחקים. את המשחקים אפשר לחלק לחפשיים, למאורגנים ולשקטים. לחפשיים שייכים משחקי החול, המענינים לא רק את הקטנים, כי אם גם את הגדולים. הקטנים שחקו עפ"י רוב במכשירי חול שונים, צעצועי-עץ וברזל קלים, מעדרי-עץ, כפות וכו'. הגדולים בנו מהחול גם בנינים שונים: בית-העם, כבישים וכו'. כמו כן אהבו הילדים לשחק במקפצות, כדורים, סוסים, עגלות חול, קגלי, לוטו ממינים שונים וכו'.

סוג שני של משחקים היו משחקי התנועה; במגרשי אה"צ דרשו הילדים בעיקר את משחקי התנועה, שהתנהלו בזמן הראשון ע"י הגננות. רוב המשחקים היו בליות זמרה, מהם אפשר לציין: "הבה נלך במעגל", "חלה-רחלה", "מחול", "עכבר וחתול", "אחת שתים שלוש", "מגדל גדול", "העור", "הך ברגלים", "מי בבית", "כדור-כדורי", "אנחנו באים להלחם אתכם", "הקוקיה", "הילד", "הצפור והחתול", "ליל קיץ", "על חלון", "לכבוד שבת", "שני מעגלים". אחדים מאלה זכו לפרסום ולחבה רבה. ממשחקי התנועה בלי זמרה יש לציין: "אזוים ברוזים הביתה", "מקום פנוי", "הזאב והשועל", "האש", "מלך", "מחט וחוט", "טלפון", "שקט", "המראה העקומה", "הרכבת", "זאב איך", "תרנגולת ושועל", "התחרות בכדור", "מי דופק על ראש המגדל", "עכבר וחתול", "הצייד והארנבת", "הנשר והאפרוחים", "הדואר". באחדים מהם: "אזוים ברוזים הביתה", "חתול ועכבר", "רכבת", "הדואר", "שקט", "כדור כדורי" - שחקו גם במגרשי-הבוקר.

היתה גם דרמטיזציה של ספורים במגרשים אחדים. הגדולים

שבילדים התענינו מאד בתהלוכה בלויית קונצרטינה ושירי-לכת. באותם המגרשים שלא היתה קונצרטינה השתמשו בתוף ובתמבורין. המורה שעבד בשדרות רוטשילד אחה"צ היה מסדר תרגילי התעמלות, תהלוכות, משחקים וגם זמרה בלויית הקונצרטינה. לעתים בא גם למגרשים אחרים.

במשחקים המאורגנים היו מתחילים באותם המשחקים הידועים כבר לילדים ורק אח"כ עברו למשחק חודשי הילדים העבירו כמה וכמה מן המשחקים החדשים אל גן-הילדים ועל ידי זה נתהווה קשר בין הגן והמגרש. אך בימי החום הלוהט, כשהיה בולט הרצון לנות, היו הילדים משחקים במשחקים שקטים: לוטו של תמונות ומספרים, גורלה, קוביות של תמונות, מוזאיקה ועוד.

המשחקים בכללם לא נתנו תמיד באופן שיטתי, בהבנה ברורה ולשם איזו מטרה; קנה-המדה היה, בעיקר, שביעת רצון מצד הילדים, והדבר הזה עלה בדינו.

הזמרה לא נתנה בתור שעור מיוחד, כי אם בצירוף משחקים; ביחוד במגרשי-בוקר, ששם היו הילדים קטנים ביותר; במגרשי אחה"צ היו גם שירים בלויית הקונצרטינה, והילדים אהבו את הזמרה כשהיא לעצמה. הרפרטואר של השירים היה כמעט בכל המגרשים אחד. מלבד השירים המגויים לעיל, שהם בקשר עם המשחקים, היו גם שירים בלי משחקים:

"אוריון", "נרימה רגל", "ילדים-ילדות אל השדות", "שיר ערש", "מלפסון", "אבטיח", "פרחי צמחי", "אנה אתה הולך", "היום יום ששי", "בכרם", "שיר ערש לדוב", "שיר אברהם השקדן".

שדרות רוטשילד

התעמלות

מגרש אחה"צ

מזמן לזמן היה בא המורה שעבד בשדרות רוטשילד
למגרשים אחרים ועזר לגננות לנהל את הזמרה והמשחקים בלויית
הקונצרטינה. במקומות אחדים סדרו הגננות תהלוכת ילדים בלויית
תוף. גרמופן של ילדים, בתור רכוש כללי, עבר ממגרש למגרש,
אך נשבר עד מהרה. ברובם הגדול (ובמגרשי אחה"צ) ידעו
הילדים את רוב השירים ורק מעט מהם למדו מחדש. במגרשי-
בוקר היו כמעט כל השירים חדשים לילדים, ומפני זה גם מספרם
היה קטן בהרבה. בדו"ח של הגננות אין הערות מפורטות על
השירים הידועים מקודם ועל החדשים.

התעמלות לא נתנה בתור שעור מיוחד ורק בשדרות
רוטשילד שלאח"צ היתה התעמלות כמעט יום-יום, בעיקר לילדים
גדולים (ילדי בית-הספר). גם המקום היה קטן בשביל זה.
הילדים בקשו כל פעם להתעמל ואהבו את הרגעים האלה.

בקורים וטיולים לא היו מרובים מפני החום. בכל
זאת הספיקו הילדים לבקר מקומות שונים: ממגרש התערוכה
טילו למסלת הברזל, לחצר אכר, לשכונת הרכבת לראות ארנבות
וברוזים שחורים; נערכו טיולים באוטומובילים לשפת-הים (הים
עשה עליהם רושם כביר, כי ראו אותו כמעט בפעם הראשונה).
הכסף לאו"י-הובילים נאסף בין הילדים.

משפת-הים-בוקר טילו על חוף-הים, נסעו לתערוכה,
לשדרות-רוטשילד. משפת-הים אחה"צ הלכו לבית-הפועלים, לגן-
התערוכה, לשדרות רוטשילד ועל חוף הים לצד יפו.

משדרות רוטשילד אחה"צ הלכו אל הים, לגן-התערוכה,
לשדרות, לשרונה. משדרות רוטשילד - בוקר טילו, בעיקר,

בשדרות, ברחובות הקרובים, נסעו לים, לגן־התערוכה, בקרו פעם את גן־הילדים א' כדי לשמוע את תזמורת הילדים.

מעטים היו הבקורים למוסדות, למשקים, ולבתי מלאכה ועל זה יש להצטער. במובן זה אפשר היה וצריך היה לנצל את כל המקומות המתאימים, ביחוד לילדים הגדולים. מובן, שהבקורים והטיולים הנ"ל נערכו כעבור זמן ידוע אחרי פתיחת המגרשים, כשהילדים התרגלו קצת לחברה, לסדר, ורק אז הלכו קבוצות־קבוצות בלוית שתי גננות ולפעמים יותר.

הטיולים והבקורים נתנו לילדים הרבה חומר לשיחות; ביחוד נתן להם הים הרבה רשמים.

חגיגות רגילות לא היו כמעט, רק במקומות אחדים (שפת־הים—בוקר וגן־התערוכה), סדרו פעמים אחדות יום הולדת של ילדים אחדים. חגיגה כללית סודרה עם סגירת המגרשים, ביום ח' בתשרי, תרפ"ז. בישיבות אחדות של עובדי המגרשים ביחד עם ההנהלה דנו על מקום, תוכן וסדור החגיגה הכללית הזאת. קודם חשבו לסדרה בשדרות רוטשילד במקום המרכזי ברוב פאר, בפומביות יתרה, בהזמנת באי־כוח של מוסדות שונים, הורים וקהל ולהזמין גם את התזמורת של המשטרה, אך מפני סבות טכניות שונות החליטו לסדרה על שפת־הים רק בשביל הילדים עצמם—חגיגה צנועה ופשוטה. ימים אחדים לפני החגיגה עסקו הילדים בהכנה: עשו דגלים, שרשרות, קשטו את הסוכה בשרשרות מצדפים, מניר וכו'. סודרה גם תערוכה קטנה מעבודת הילדים. כל מגרש בא למקום החגיגה בסימן שלו (פרחים, זרים, דגלים), נערכה תהלוכה כללית בלוית קונצרטינה,

גרמופן ושירת ילדים. שחקו במשחקים שונים, הראו תיאטרון בובות, הציגו את החזיונות „החלום“, „ולצאת ידי הכל“, אשר ענינו אותם מאד מאד. אחרי כן כבדו אותם בסוכריות, אגוזים ובסקוויט, חלקו להם מתנות—גלויות ממראות א"י, וצלמו אותם. בשמחה רבה ובתהלוכה כללית יצאו כל הילדים מהמגרש ונפרדו מחבריהם ומהגננות בתקוה להפגש בשנה הבאה. הרבה הורים וקהל מהחוף באו לחגיגה זו.

שיחות. מלבד השיחות בקשר את הטיולים, שוחחו על הנושאים: שבת, חגים, יום מותו של הרצ"ל, קרן־קימת; ים, עופות, חיות, בהמות, ירקות, פרחים; נקיון, סדר, מחלות ותפקידי התורנים. מובן, שתוכן השיחה היה תלוי הרבה במקום המגרש. על־שפת הים שוחחו יותר על ים, אניות, שמים, חול, גמלים וכו'. בגן־התערוכה—יותר על פרחים, נטיעות שונות, תרנגולות, יונים, קופים, שהיו בביבר התערוכה ועל הרכבת הקרובה אליהם.

הכמות וגם התוכן עצמו של השיחות היו שונים במגרשי בוקר ואחה"צ, מפני ההבדל בגיל ובהתפתחות הילדים. לשם השיחות השתמשו בתמונות גדולות שעברו ממגרש למגרש.

ספורים והקראות. מכל הדין והחשבון נכר, שלא נתן ערך רב לספורים ועוד פחות להקראות, מפני סבות רבות: הילדים היו מגילים שונים, בני התפתחות שונה ובמספר רב, ואם להוסיף עוד שהחום היה גדול, אז יהיה ברור לנו, שלא תמיד אפשר היה למצוא אטמוספירה מתאימה לספורים. בכל זאת ספרו בכל המגרשים ספורים שונים: „התרנגולת המפוטמה“, „השועל והארנבת“, „כפה אדומה“,

„שלשה דובים“, „חנלה“, „הצדיק וסוסו“, „ארנבת“, „אשת חיל“, „הארנבת בגני“, „שרה בת טובים“, „האם וילדיה“. במגרשי אחה"צ סופרו הרבה ספורים ע"י הילדים עצמם וכמו כן השתמשו במעשיות „עופר“ מאת לוין קיפניס; רבים מהילדים היו מביאים ספורים ובעצמם קראו אותם מזמן לזמן ומסרו לחבריהם. היתה נטיה לסדר ספריה מספרי הילדים (שדרות רוטשילד אחה"צ) אך לא היתה התאמצות מספיקה מצד העובדות כדי להביא את הדבר לידי גמר.

במגרשים אחדים (בעיקר בבוקר) היה כמעט כל ספור מסופר ע"י דרמטיזציה בהשתתפות הילדים.

הקשר בין המגרשים

כמעט כל המגרשים בקרו אחד את השני; באו בתור אורחים, שחקו יחד, טילו יחד. מגרשים אחדים בקרו את גן הילדים א' (רחוב יהודה הלוי) ושמעו תזמורת הילדים; גנים שונים בקרו את המגרשים; באמצע הקיץ סודר בשביל ילדי המגרשים וגני הילדים קונצרט משותף בקונסרבטוריום „שולמית“. התכנית: תזמורת של כלי-קשב מגן-ילדים א', רקודים פלסטיים ע"י תלמידות רינה ניקובה ותיאטרון בובות. הקונצרט ענין מאד את הילדים וזמן רב הזכירוהו. אך הקשר הנכר ביותר היה בין הילדים עצמם. ילדי הגנים בקרו ברובם את המגרשים אחר-הצהרים בתור משתתפים אקטיביים וע"י זה הכניסו תמיד רוח חיה גם לגן וגם למגרש ע"י משחקים חדשים, שיחות וספורים.

חבר העובדים ועבודתו הצבורית-פרדגונית

עוד מראשית העבודה במגרשים הודגש מטעם ההנהלה על הערך הצבורי שישנו לסדור מגרשי-משחק.

א. הרעיון הזה חדש הוא בארץ וצריך להכניסו לתוך חיינו הצבוריים.

ב. המפעל החדש הזה דורש עזרה ויחס מצד הקהל הרחב.
ג. מגרשי-משחק לילדים הם צורה צבורית-פרדגונית נוספת בשדה החנוך מחוץ לגני-הילדים ובתי-הספר הקיימים. כל זה הוכיח לעובדים, שהמפעל הזה הוא קודם-כל צבורי-סוציאלי, ורק כך צריך לגשת אליו ומנקודת ראות זו להביט עליו. ואין אני יכולה להגיד שהקולקטיב הפרדגוני כולו התיחס לדרישה זו בכל הרצינות וההבנה הראויה.

מדי שבוע בשבוע היו ישיבות פרדגוניות, שהשתתפו בהן כל העובדים מכל המגרשים, חברי ההנהלה, חברי הועדה האדמיניסטרטיבית, ובישיבות אחדות-גם רופא מטעם עיריית תל-אביב. בכל הישיבות ההן דובר על ערך המגרשים ומהותם, על ערכם החינוכי והצבורי; אח"כ על התכנית הכללית, סדור המגרשים, הרשמות, חלוקת הילדים לקבוצות, חומר לעבודה, שיחות, משחקים, ערכם ותועלתם.

עבודה הנוכית-צבורית

אי אפשר להגיד שעבודה חנוכית-צבורית היתה במדה מספיקה במובן הקשר שבין העובדים וההורים. לא בכל המגרשים היה שוה המצב במובן זה.

במגרש שבגן-התערוכה ובשדרות רוטשילד (בוקר) היו שיחות אינדיבידואליות עם ההורים על הילדים ועל השפעת המגרש עליהם. הגננות בקרו את בתי הילדים (גן-התערוכה) ביחוד בזמן המחלות; היו אספות הורים אחדות במגרש שעל שפת הים ושדרות רוטשילד ודנו, בעיקר, בשאלת המשך קיומו של המגרש בחורף בצורת גן-ילדים. ההורים (יחידים כמובן) היו באים אל המגרש (בבוקר ביחוד) לעזור בשעת האוכל, היו לוקחים מגבות ומפיות הביתה לכבס, היו מביאים או נותנים ע"י הילדים צעצועים שונים, השתתפו בהוצאות הטיוולים, הצלומים, וכו'.

אך כל זה לא היה מספיק ודרושה היתה עבודה יותר פעילה, יותר שטתית, יותר חנוכית.

בישיבות הפדגוגיות הקבועות היו כל העובדים במגרשים מוסרים דו"ח על מהלך העבודה, ובשיחה כללית עמדו על השגיאות, בברו את השאלות המסופקות וסמנו את הדרך להעבודה הבאה. הישיבות הכלליות האלו אחדו וקרבו את כל חבר העובדים.

היו גם ישיבות חלקיות לחבר העובדים שבכל מגרש ומגרש ודנו על חלוקת העבודה היום יומית, על המכשירים, על סידור טיולים וכו'. אך לדאבוננו לא היתה האחדות הדרושה בין העובדים ומפני זה לא תמיד היה ערך חשוב לישיבות הנ"ל; חוסר האחדות גרם ליחסים לא רצויים בין העובדים עצמם, ומובן שהדבר לא יכול היה לבלי השפיע גם על מהלך העבודה.

ברשות העובדים היו ספרים פדגוגיים על המגרשים, גני-הילדים, משחקים, ספורים, שירים וכו'.

השאלות שעמדו על הפרק בכל הישיבות המשותפות של כל הקולקטיב היו:

- א. הערך החנוכי והצבורי של מגרשי-משחק.
- ב. סדורם כאן בתנאי הארץ.
- ג. הרשמת הילדים, שאלון וסכומי.
- ד. שיחות עם ההורים על סדרי המגרש ועל עזרתם החמרית והרוחנית.
- ה. שיחות עם הקהל על הסדר בזמן שהמגרש פתוח.
- ו. ערך העזרה ההדדית של הצבור ומוסדותיו.
- ז. פתיחת המגרשים.
- ח. סטטיסטיקה יומית וערכה.
- ט. מצב בריאות הילדים, שיחות עם הורים ורופאים בענין זה.
- י. מגרשים סגורים ופתוחים.
- יא. מכשירים וצעצועים—מטרתם וערכם במגרשים.
- יב. חלוקת העבודה בין העובדים.
- יג. תכנית העבודה באופן כללי.

יד. שיחות, ספורים, שירים, משחקים, מלאכת-יד.
טו. טיולים.

טז. חגיגות לילדים.

יז. ארוחות-בוקר-ערבן וסדורן.

יח. המצב ההיגייני, בקור הרופא.

יט. יומן של העובדים.

כ. דו"ח של כל המגרשים.

כא. שיחות עם ההורים ע"ד המשך המגרשים לעונת החורף בצורת גני-ילדים.

כב. סגירת המגרשים.

כג. סדור חגיגה כללית לילדים.

כד. שאלות המשק.

כה. שאלות כספיות.

באופן קבוע היו ישיבות פדגוגיות כלליות פעם לשבוע. אך היו גם ישיבות נוספות בקשר עם שאלות שונות, סדורי חגיגות, קונצרטים וענינים יוצאים מן הכלל.

מסקנות מתוך העבודה במגרשים

מה הביא לנו הנסיון החדש הזה על שדה החנוך מחוץ לגני-ילדים ובתי-הספר? איך השפיע על הילדים וגם על הסביבה? בכל הדינים והחשבונות של הגננות מדובר על השפעה הגדולה והתועלת הרבה שהביאו המגרשים לילדים. הם התפתחו מצדם הגופני והרוחני והתרגלו לסדר, לנקיון ולעבודה משותפת.

ביחוד היה זה נכר במגרש שבגן-התערוכה. ילדי המגרש הזה לא ידעו שום ספור, שיר ומשחק, גם את השפה העברית לא ידעו. המגרש הזה היה בשבילם המוסד הראשון שפתח לפניהם עולם אחר, עולם חדש שהכניס לנפשם הרכה אור ושמחה.

הנה קטע מיומנה של הגננת ז' במגרש גן-התערוכה:

אנו דרשנו מהילדים לבוא למגרש נקיים, אבל הם באו תמיד

מלוכלכים. כמה וכמה פעמים שוחחנו עם ההורים על דבר זה, אך השיחות לא הועילו; או החלטנו לרחוץ את הילדים הבאים מלוכלכים במגרש גופי. זה הואיל בהרבה ובמשך זמן קצר התחילו הילדים הגדולים בעצמם לשמור על נקיון גופם, והקטנים היו מבקשים אותנו לרחצם. אותו דבר היה גם ביחס לבגדים; ילדי הקוקזים ביחוד היו באים תמיד למגרש יחפים וכתונת אחת לבשרם או שמלה או מכנסים, ואף פעם לא לבשו כתונת ושמלה יחד; וגם הבגדים האלה לא היו נקיים. רק בראש-השנה ראיתי אי-אלה מהם בשמלות חדשות ובנעלים. זוכרת אני ילד אחד, שנגש אלי בשמחה רבה ובפנים מזהירות ממש, ובלי מלים, הראה לי את הנעלים החדשות והכתונת החדשה, שקנו לו לכבוד החג. ולהפך-ילדי יון היו באים ברובם מלובשים בגדים נקיים ודי יפים.

השפעה זו היתה נכרת לא רק על הילדים, אלא גם על ההורים (כי הילדים היו מכניסים את ההרגל לנקיון גם במשפחה). לא פעם ספרו ההורים, שילדיהם הקטנים מבקשים מהם לרחצם ולהלבישם בגדים נקיים, והיו מראים גם על אחיהם ואחיותיהם הקטנים שירחצו את ידיהם לפני האכילה.

מתחילה באו הילדים למגרש בלתי מאורגנים, זרים אחד

לשני ובשום אופן לא יכלו לחיות בשלום; היו מכים זה את זה ומתקוטטים לעתים קרובות, ביחוד בעד מכשירים וצעצועים שונים, ולאט לאט התרגלו לשחק יחד, לכבד פחות או יותר את האחרים, להתחלף במכשירים או לשחק בהם יחד.

הילדים שחקו קבוצות-קבוצות, למדו לאכול יפה, לשבת טוב, לכבד עבודת התורנים וכל עבודה שהיתה במגרשים. הם התחילו להבין את הצורך בשמירת המכשירים והצעצועים. הם הבינו סוף-סוף, שכל הדברים האלה הם הרכוש הכללי של המגרש ולכל אחד ואחד ישנה הרשות המלאה להשתמש בהם, אך רק בהסכמה הדדית ביניהם.

הילדים הגדולים למדו לכבד את הילדים הקטנים ביותר ולהגן עליהם. בזמן הראשון היה קשה להלחם עם הילדים שלא יקטפו פרחים, שלא ישכבו על הדשא (בשדרות), אך בזמן האחרון לא היתה להם כבר נטיה לזה. בעצמם התרגלו לשמור על המקום, להרביץ, להשקות ולסדר. אחרי כן היה מורגש בהם הכוח של כבוש היצר בהרבה דברים שונים. הם נהיו גם יותר מנומסים ויותר חברותיים.

הנה קטע מדור"ח של הגננת פ. במגרש שדרות-רוטשילד אחה"צ: היתה לנו במגרש ילדה אלמת בת 7. בתחילה היה יחס הילדים אליה רע מאד והלך והתפתח ליחס של בוז. היה זמן שחשבתי: אולי לא כדאי להחזיקה במגרש, אך מיום ליום הלך היחס ונשתנה לטובה. הילדים התחילו לשחק אתה ולפעמים גם ברצון גדול; הם מצאו בה פקחות וכשרון למלאכת-יד, נוסף לזה היתה נקיה ואוהבת סדר; היא התקשרה מאד למגרש, לילדים

ואלינו ורכשה לה אהבה; כעבור זמן מה לא קראו לה כבר "אלמת" כי אם "עליזה" (שמה הפרטי).

כמעט מכל דור"ח נראית ההתפתחות הרוחנית של הילדים ע"י שיחות, ספורים, טיולים, משחקים מאורגנים, ציור, כיר, מלאכת-יד. הילדים התעשרו במושגים חדשים, בהבנה ובהתקרבות לטבע (ביחוד על שפת-הים).

במגרש אחה"צ על שפת-הים היו ילדים יותר גדולים ויכלו יותר להסתכל ולהבין את הים, השמים והחוף. אצל הקטנים (במגרשי בוקר) היתה נכרת, בעיקר, רכישת השפה, שברובם לא ידעוה כלל.

יחס הילדים למגרשים היה טוב מאד וקשה היה להם להפרד מהם (ביחוד בערב היו מבקשים תמיד להשאר עוד שעה קלה במגרש ולא רצו לעזבו). הם היו קשורים למגרשים, לעובדים ולכל החיים האלה. רק במגרשי-בוקר היו אחדים מהקטנים בוכים בזמן הראשון, אך כעבור זמן קצר התרגלו גם הם אל המגרשים והתקשרו אליהם.

הקושי בעבודה במגרשי-המשחק

התוצאות החיוביות בהשפעת המגרשים על הילדים היו יכולות להיות עוד יותר טובות, לולא הקושיים המיוחדים בעבודה בקשר עם סדור המגרשים, מקומם וכו' וכו'. רבים היו הקושיים וביניהם גם כאלה שלא היתה כל יכולת להתגבר עליהם.

לא כל מקומות המגרשים התאימו למטרה זו. קושי מיוחד היה בשדרות-רוטשילד-אחח"צ, מקום די יפה, אך יותר מדי צר

ונמצא במרכז העיר וכמעט אינו מובדל מהרחוב. בכדי להלחם עם הקהל שלא יתפרץ אל המגרש היינו מנכרחים להזמין סדרנים מיוחדים מן הצופים. אי־אפשר היה לשמור על הנקיון שמסביב לשדרות, ובערבים—בתוך השדרות היה מתאסף קהל רב והשליך על הארץ ניר, קלפות וכו'. לא היה מקום מיוחד בשביל המכשירים וצריך היה להשתמש בשביל זה במחסני השכנים.

לא היו גם חלקות אדמה (מלבד בגן־התערוכה) שאפשר היה לסדר גנות־ירק ופרחים.

בזמן הראשון היו המכשירים בכמות מועטת מפני חוסר אמצעים; ודוקא בזמן הראשון בקשו הילדים לשחק בהם יותר מאשר במשחקים קולקטיביים.

הארוחה לא היתה מסודרת כהוגן, משום שאי־אפשר היה לסדר ארוחה של תבשיל, שתהיה אחת לכל הילדים, רק אחרי חדשים סודר תבשיל של קקאו בגן־התערוכה.

גם ההשגחה המדיצינית לא היתה מספיקה, כי לא היה רופא מיוחד לזה והוא לא עבד בקונטקט עם הגנות.

ספום עבודת חברי־העובדים

למרות ההדגשה בישיבות רבות של הקולקטיב הפדגוגי על ערכם וחשיבותם של יומנים בכל מגרש ומגרש—לא רבות מהגנות נהלו יומנים אלה. כמעט כולן ערכו דו"ח כללי על העבודה, אך לא כולן התעמקו בשאלה זו ולכן לא נתנו דבר שלם על עבודתן במקומותיהן.

בכל המגרשים היה אוסף של עבודות הילדים וציורים ששמשו לסדור תערוכה, אמנם לא מלאה, בזמן החגיגה הכללית של סגירת המגרשים.

התוצאות

מנתוח החומר שהיה תחת ידי בקשר את מגרשי־המשחק לילדים יש לעמוד על תוצאות אלו:

כל ההכנות לסדור המגרשים צריכות להיות בהקדם האפשרי. בבחירת המקום למגרש יש צורך לעמוד על הדרישות האלמנטריות כגון: גנה או חצר גדולה עם עצים, סוכה, בתי־כסא מיוחדים לילדים, מטבח ומחסן לחפצים, כדי שלא לטלטלם יום יום ממקום למקום.

כמובן, שכאן בארצנו, כדאי לנצל את המקומות המיוחדים בטבעם ולהכשירם למגרשי־משחק. כגון: הים, החורשה, הפרדס וגני העיר.

נחוץ לשתף רופא בבחירת המגרש.

העבודה במגרשים צריכה להיות קרובה וקשורה יותר אל המשפחה ואל הסביבה; עליה להיות מבוססת על עבודה משותפת עם ההורים ועם המוסדות הצבוריים. תושבי המקום צריכים להביט על המגרשים כעל חלק חשוב של עבודה צבורית סוציאלית בסדור חיינו.

הפרסונל הפדגוגי צריך להיות מתאים למספר הילדים ולדרישותיהם, בכל אופן לא פחות מאשר בגן־הילדים.

עבודת הרופא צריכה להיות שטתית, קבועה ומשותפת עם כל הפרסונל.

רצוי מאוד לארגן במגרשים גם הזנה משותפת, שמביאה תועלת גם מהצד הפדגוגי וגם מהצד הבריאותי, ביחוד בשעת המשבר שילדים רבים זקוקים לאכילה.

במקום שאי אפשר לסדר מטבח מיוחד, אפשר לקבל אוכל ממטבחים צבוריים. נחוץ רק לבוא בדברים עם האדמיניסטרציה של המטבחים הנ"ל ע"ד המאכלים המתאימים לילדים וגם על הכלים וסדור האוכל.

חשוב מאוד שבכל מגרש יהיו כסאות מתקפלים, מטות מתקפלות, או מזרונים מיוחדים לשם מנוחה לילדים.

צריך להרגיל את הילדים לבוא נקיים ומסודרים; אם לא, צריך לרחצם במגרש.

הילדים צריכים להשתתף באופן אקטיבי בכל העבודות הקשורות עם הסדר, הנקיון ומשק המגרש. צריך לבוא בדברים גם עם ההורים שישתדלו להנהיג את כל זאת בביתם.

התורנות המאורגנת לפי הרצון החפשי של הילדים מפתחת בהם את הרעיון, שהם עובדים לא רק בשביל עצמם, אלא גם בשביל כל החברים.

בסדור תכנית העבודה של מגרשי-משחק לילדים יש לחשוב תמיד על מטרת ההבראה הפסיחו-פיזית של הילדים, ועל הצורך להרבות בטוילים למקומות יפים בחיק הטבע.

המשחק צריך לתפוש את המקום הכי חשוב במגרשים ושלא יהיה מקרי, אלא מכוון ליצירה, להתפתחות וחברותיות. כל החומר

במגרשים איננו צריך להיות כולו דוגמת גן-הילדים. כאן תנאים אחרים, עונת השנה אחרת, מצב רוח אחר וגם עצם תכנית העבודה צריכה להיות אחרת.

בעיקר טוב להשתמש בכדורים (ממדות שונות), חשוקים, קוביות, סרסו, קרוקט, קגל.

מחמרי הטבע: חול, חומר, אבנים, צדפים, עלים, כל מה שמפתח בילדים פעולה אקטיבית.

מלאכת-יד מכל המינים, ציור כיור וכו'.

שיחות, ספורים, שירים, דקלומים ועוד.

תהלכות, התעמלות, הגיגות, טיולים.

אי-אפשר לדבר בפרוטרוט על כל הנעשה במגרשים, מפני שלא כל העובדים מסרו דו"ח לפי תכנית אחת מאוחדת. כמה דברים לא ענינו אותם לגמרי וכמה מהם תפשו מקום קטן מאוד בדו"ח. גם החומר הסטטיסטי לא היה מדויק אצל כל העובדות. הן לא התעמקו בעבודה זו ולא הבינו, כנראה, את חשיבותה הצבורית; ובכל זאת די החומר המעט הזה כדי לראות איזו עבודה קשה ואטית, אבל גדולה וחשובה נעשתה במגרשי-משחק אלה. ולהבא כסדור מגרשי-המשחק יעמוד על הפרק, צריך להתחשב עם כל מה שנעשה קודם, גם עם החיוב וגם עם השלילה.

הנסיון הראשון צריך להראות עד כמה חשוב הספום בשביל העבודה הבאה. על כל עובד במגרשים להבין איך לערוך את הספום הנכון והמדויק.

א. הספום יעשה בזמן העבודה.

ב. הספום יסודר על פי תכנית אחת.

ההכנסות וההוצאות של המגרשים

הוצאות:

כסום הכסף שהוצא למכשירים, צעצועים, תמונות,	
כלים, תקונים שונים, חגיגות וכו'	35.34 ל"מ.
סדור הסוכה והרהיטים בשדרות רוטשילד	22.77 >
על שפת-הים	20.— <
משכורת לגננות	104.— <

סה 182.11 ל"מ.

הכנסות:

מעירות תל-אביב	150.— ל"מ.
מנשף פרץ (ע"י ה"אהל")	15.99 >
מקונצרט ילדים בקונסרבטוריום, שולמית'	2.31 >
דמי תרומה מהורי הילדים	13.81 >

סה 182.11 ל"מ.

ג. צריך לתת דו"ח מפורט מן השאלות העקריות של תכנית העבודה.

ד. כל דו"ח והנוסף אליו צריכים להיות מלאים ומפורטים. ה. הרופא במגרש צריך לתת דו"ח מיוחד על מצב הבריאות וההיגיינה של המגרש.

ו. צריך לציין את ההבדל שבין העבודה במגרשים ובין בתי-הספר וגני-הילדים. זה יביא תועלת רבה בשביל הבנת אפיים המיוחד של המגרשים והעבודה המיוחדת בהם.

הנסיון נעשה, צריך להמשיכו; בזה מעונינים גם העיריה וגם מוסדות אחרים. הדרך סלולה, ההתחלה נעשתה. הבה נקוה שלהבא יסודרו מגרשי-משחק לילדים במקומות רבים בארצנו.

המתחילים בדבר צריכים להיות, בין בעיר ובין במושבה, הגננות והמורים. עליהם לעורר תשומת לב הועדים, הקהלות, העיריות וההסתדרויות השונות בכדי להשפיע על ההורים ועל הצבור כולו.

חקציב של מגרש-משחק

לקבוצה בת 35-30 ילד. (לפי המחירים של שנת תרפ"ו)

15	כדורים קטנים	-	-	-	50	ג"מ
6	" גדולים	-	-	-	20	"
4	מקפצות גדולות	-	-	-	20	"
2	" קטנות	-	-	-	15	"
	משחקי חול שונים	-	-	-	25	"
12	כפות פח	-	-	-	7	"
5	סוסי עץ-	-	-	-	30	"
3	חשוקים גדולים	-	-	-	15	"
5	" קטנים	-	-	-	20	"
5	מריצות	-	-	-	45	"
	משחק קגל	-	-	-	10	"
	תופים, חצוצרות, פעמונים טריגונים	-	-	-	50	"
	לוטו ומשחקים שקטים אחרים	-	-	-	50	"
	קוביות גדולות לבנין	-	-	-	75	"
	בובות שונות בשביל "תיאטרון בובות"	-	-	-	50	"
	ספרי-תמונות-	-	-	-	50	"
	חומר, פלסטלינה ורפיה-	-	-	-	35	"
	ניר, עפרונות, דבק, מחדדים, מכחולים	-	-	-	50	"

מכשירים, צעצועים וחומר למלאכת-יד

אשר השתמשו בהם במגרשים

כדורים קטנים וגדולים	מוזיקה ממינים שונים
משחקי חול (בקופסאות וברשתות)	תמונות גדולות (חיות ועופות)
כפות מפח בשביל חול	ספרי תמונות, ספורים
דליים גדולים וקטנים	קוביות גדולות לבנין
סוסי-עץ	נרות: פטישים, משור, צבת, נורי-
חשוקים גדולים וקטנים	עץ ומסמרים
אתים, מעדרים מעץ ומפח	חומר ופלסטלינה ולוחות לכיור
מריצות בשביל חול	נייר לבן, מבריק, ומנוון לציור, גזירה
מקפצות גדולות וקטנות	והדבקה.
משחקי קגל	עפרונות מנוונים ובלתי מנוונים
קופסאות פסקוקף (ראינוע לילדים)	מכחולים, דבק, נעצים, מחדדים
גרמופן לילדים	בד, מחטים, חוטים ורפיה
תופים, חצוצרות, פעמונים, תמבורין	ליזול, יוד, תחבושת, צמר גפן, סבון
בובות מצללויד, שעוניה ובר	קערות לרהיצת ידים, מנבות ושעוניות
(בשביל תיאטרון לבובות)	ספלים, צלחות, כדים, מחצלות,
לוטו ממינים שונים: תמונות, מספרים,	מטאטאים, סלים
קוביות וגורלה לצרוף אותיות	חול, משפכים

רשימת בתי-מסחר למכשירים ולצעצועים

לע"ע אין עוד מקום מרכזי מיוחד למכשירים ולצעצועים הדרושים למגרשי-משחק ולגני-ילדים ; אבל כמה מהם אפשר להשיג בתי-מסחר אלה :

א. רפופורט	רחוב הרצל, בימ"ס ספרים ומכשירי כתיבה.
יעקבסון	רחוב אחד-העם, בימ"ס ספרים ומכשירי כתיבה.
מוריה'	רחוב הרצל בימ"ס ספרים.
אחיעבר'	שדרות-רוטשילד, בימ"ס ספרים.
תרבות'	מרכז-מסחרי, בימ"ס ספרים.
ספרות'	רחוב אלנבי, בימ"ס ספרים ומכשירי כתיבה.
למען-הספר'	רחוב אלנבי, בימ"ס ספרים.
טריביש	רחוב הרצל, בימ"ס למכשירים ולצעצועים.
לינצקי	רחוב נחלת-בנימין, בימ"ס למכשירים ולצעצועים.
זבולון'	רחוב הרצל, בימ"ס למכשירים ולצעצועים.
ווילנציק	רחוב יפו, כלי נגרות, מעדרים אתים, וצבעים.
נגריה, דרור'	רחוב הגדוד העברי, קוביות, גורי-עץ.
	חומר לכיור אפשר להשיג בתל-אביב אצל הפסל גרדון, רחוב נחלת-בנימין מס' 4. ובירושלים בבית החרושת של שנלר.
מחצלות	ממין משובח אפשר להשיג בחנות של ליבוביץ, נחלת-בנימין, ומחצלות פשוטות וגדולות-בשוק אשר ביפו.

מספרים, חוטים, מחטים	-	-	-	50 ג"מ
3 משפכים	-	-	-	20
מחצלות	-	-	-	20
שעוניה	-	-	-	35
כדים למים, ספלים	-	-	-	10
מטאטאים	-	-	-	10
מגבות	-	-	-	20
לוחות בשביל כיור	-	-	-	15
ליזול, תחבשות, יוד, צמר-גפן, בור	-	-	-	10
קערות	-	-	-	10
חול	-	-	-	-
שונות	-	-	-	-

ס"ה 817 ג"מ

ברשימה זו לא הוכנסו כמה דברים הרצויים מאד, כמו: חלקלקה, סולם, נדנה, קורקיט, תיאטרון-בובות ומכשירי התעמלות שונים.

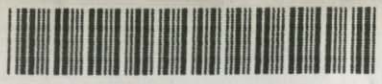
ה ת ו כ ו ן :

3	---	---	---	---	תיצד נתארגנו מגרשי-משחק לילדים.
9	---	---	---	---	תנאי העבודה במגרשים.
10	---	---	---	---	מצב המגרשים לפי מקומותיהם.
11	---	---	---	---	הרהיטים והמכשירים.
13	---	---	---	---	זמן קיומם של המגרשים.
14	---	---	---	---	הילדים.
16	---	---	---	---	הפרסונל.
17	---	---	---	---	שעות העבודה.
18	---	---	---	---	הגנה על מצב הכריאות.
18	---	---	---	---	סדר היום.
20	---	---	---	---	פתוח הרגלים היגינים.
21	---	---	---	---	השמוש באוויר ובשמש.
22	---	---	---	---	בקורת רפואית למחלות הילדים.
23	---	---	---	---	ארגון חיי הילדים.
30	---	---	---	---	הקשר בין המגרשים.
31	---	---	---	---	חבר העובדים ועבודתו הצבורית-סדוגנית.
33	---	---	---	---	עבודה הנכונה צבורית.
34	---	---	---	---	מסקנות מתוך העבודה במגרשים.
37	---	---	---	---	הקושי בעבודה במגרשי המשחק.
38	---	---	---	---	סכום עבודת חבר העובדים.
39	---	---	---	---	החוצאות.

ה ו ס פ ו ת :

43	---	---	---	---	ההכנסות וההוצאות של המגרשים
44	---	---	---	---	רשימת מכשירים, צעצועים וחומר למלאכת-יד
44	---	---	---	---	הקצוב של מגרש-משחק לקבוצה אחת
47	---	---	---	---	רשימת בתי-מסחר למכשירים ולצעצועים

המכללה לחינוך ע"ש ל...
ה ס פ ר י ה

002891-006

חסק
חסקינה, טובה
מגרשי משחק לילדים בת
4258@

ה א ר י ן (השנה העשיר)

יוצא לאור בתל-אביב
בעריכתו של הד"ר מ. ג.

בהשתתפות טובי המופרים בארץ ובחול

מחיר החתימה:

בארץ לשנת 250 ג"מ, לחצי שנה 125 ג"מ
בחול 300 - - - 200 - - -

הכתבתו תל-אביב, ת"ד 233-תלפון 312.

ד ב ר ת"א, ת.ד. 199

יוצא לאור 2 ספרים חדשים:

ספורים מאת דבורה בארון
15 גליונות דפוס, 237 עמודים.
המחיר: בארץ 20 ג"מ, בחול 1.50 דולר

ג י ו, שירים מאת רחל

חיר: בארץ 5 ג"מ, בחול 0.30 דולר

בקרוב יופיעו 2 ספרים חדשים:

זנות מלכות, ספורים מאת פוננסקי

שירים מאת א. שלוונסקי

ה א ש ה

לחייה ועניניה של האשה

אריק דישראל

מחיר: בארץ 50 ג"מ

בחול 60 - - -

חוברת בודדת 5 ג"מ

ירושלים ת. ד. 633

תנאי החתימה: בארץ 75 ג"מ לשנת
בחול 2 דולר - - -

הכתבת:

מרכז הסתדרות המורים, שכי רוחמה, ירושלים.

ה ד ה ח נ וך

עתון לעניני המורים ובה"ס העברים

בארץ ישראל

חיר פעמים בחודש

ע"י מרכז הסתדרות המורים העבר

תנאי החתימה: בארץ 30 ג"מ,

בחול 2 דולר - - -

הכתבת:

מרכז הסתדרות המורים, שכי רוחמה, ירושלים.

פ ס י ע ו ת

חוברת לשאלות החנוך וההוראה

בכתות הנמוכות

יוצאות אחת לחודשים

תנאי החתימה: בארץ 18 ג"מ, בחול 1 דולר

הכתבת:

פסיקות, ישבות צלנו, תל-אביב.

המחיר 4 ג'מ

דפוס, המשרד, תל אביב.